

Är akademiskt skrivande och kunskapssökande verkligen så rationella, icke känslostyrda aktiviteter som vi inbillar oss? I den här artikeln bjuds läsaren att följa med på en hundpromenad genom det samtida feministiska skrivandets spruckna och läckande teoretiska och emotionella landskap. Tass bredvid fot, tanke bredvid svans.

”SHOW SOME EMOTION!”

Om emotionella läckage i akademiska texter och rum

ANNELIE BRÄNSTRÖM ÖHMAN

*Show some emotion
Put expression in your eyes
Light up
If you're feeling happy
But if it's bad
Then let those tears roll down*
Joan Armatrading¹

I: Sprickor

Tass och fot och kras. Vi tycker lika mycket om det, hunden och jag, att trampa på den nattgamla ishinna som förvandlar vattenpölar till ett motstånd och ett ljud. Skönheten i det spruckna; de fint krackelerade brottytorna, förgreningen av dissonanta klanger i det brustna ljudet. Om teorier hade former och ljud skulle jag säga att det är samma kvalitet som under alla mina år i akademien har lockat mig i poststrukturalismens tankemyller. Det handlar om sprickorna, gliporna, glappen. Ljudet av saker och sammanhang som går i kras. Inte av förstörelselusta utan bara därför att det är lögn att det skulle vara helt. Att det

skulle gå ihop och gå att knyta röda snören om och ge bort i present och få forskningsstipendier för.

Mot bättre vetande: djupast in i det feministiskt-akademiska omedvetna spirar en med åren alltmer kantstött men ännu i hemlighet omhuldad dröm om harmonins och samförståndets möjlighet. Ja, redan i själva ordet "vi" tumlar ett par lyckligt avnavlade och samstämda flicktvillingar omkring. Ett "jag" som spelar sig i ett "du" som känner igen och bejakar sitt "vi" utan att en enda gång se sig över axeln och med Sara Lidman försäga sig i ett "vars är du barnfödd då?" Fortfarande är det ur omkretsen kring den frågan som det mesta identitetsgrubbel och genustrubbel tar sin början. I slitaget mellan, för att låna Susan Stanford Friedmans träffande karakteristik, de emotionella rötter vi erkänner (eller förnekar) som ursprung, familj och hemma och de mångförgrenade topografiska rutten våra livsresor ofta beskriver.² Det är där det krasar och spricker. Det är där nya sammanhang kan anas i den utsikt som öppnar sig mellan sprickorna. Det är där disharmoniska och asymmetriska möten kan äga rum, inte med likheten och samförståndet, utan med den erkända olikheten som fästpunkt. Fotsulans och trampdynans möte med den islagda vattenpölen kan ur den synvinkeln fungera som en variation på det berömda surrealistiska mötet mellan symaskinsnålen och paraplyspetsen på operationsbordet. Slumpen ger dem mening, men alltid en tredje; en annan än den som rymms i vårt kulturellt betingade vanetänkande kring identitet i termer av skillnad och likhet.

II: Emotionellt läckage

Men var finns då ett uttryck för känslan? Den rena eller grumlade, trasiga eller hela känsloupplevelsen som är det ordlösa underskottet i varje teoretiskt måtttagande av världen? I samma andetag som forskaren talar om det "överskott av vetande" som ger resonansbotten till och auktoritet åt varje analys, oavsett om den ägnas genuspräglingen av välfärdspolitik eller samtidsromaner, borde hon rätteligen också adressera det "underskott av kännande" som är vetenskapliggörandets underförstådda villkor. Att "visa lite känsla", på samma nakna, direkta vis i ett akademiskt seminarierum som i mitt inledande citat ur Joan Armatradinges sångtext, vore ett intellektuellt *faux pas* av samma räddningslöst komprometterande slag som att komma i vit Liberace-frack till en promotionshögtid.

Det hände mig en gång under min tid som doktorand att jag under en kurs i vetenskapsteori plötsligt hörde min egen röst brytas, precis som jag var i färd att formulera en kritisk synpunkt om den manliga föreläsarens, filosofens, avfärdande av Simone de Beauvoirs betydelse för fenomenologin. Ögonen fylldes med tårar – och jag som inte ens hade känt mig ledsen. Men ändå satt jag där, överväldigad av en sorgsenhet, som stal röst och ord från mig. Jag kommer ihåg hur jag desperat rotade i väskan innan jag till slut fick upp en begagnad pappersnädduk.

I den pinsamma tystnad som för några ändlösa sekunder lägrade sig över rummet hördes bara mitt snyftande och filosofens besvärade fråga: ”Men du behöver väl inte ta det så *personligt*?”

Jag gjorde mitt bästa att förtränga gråteepisoden under åren som följde. I mitt minne låg den i samma skamfack som en gruppredovisning under mitt första år på universitetet när jag hade trott mig mäktig att lite coolt kunna göra ett inpass om Shere Hites polemik mot Freuds mytgörande av vaginalorgasmen som den enda sanna orgasmen. Vid den första retsamma frågan från en manlig kurskamrat om hur Freud relaterar vaginalorgasmen till elektrakomplexet flöt mitt dittills så samlade uttryck och neutrala röstläge bort i en blodröd våg av rodnad från hals till hårfäste. Och tårarna steg.

Skammen förbi var den tappra titeln på en av de romaner som under mina sena tonår i slutet av 1970-talet öppnade dörren till känslans genuspolitiska rum.³ Sedan dess har det stått klart för mig att ”visa lite känsla” alltid på något sätt står i förbindelse med dumheten – eller modet – att ”ta det personligt”. Oavsett om det handlar om Simone de Beauvoir eller poststrukturalism. De akademiska kunskapsrummen är ju knappast dränerade på känslouttryck. Tvärtom är det väl få arbetsplatser som genomsyras av en sådan känslodramatik i vardagen som just universitetet. Men de friktioner som alstras ur det motstridiga spelet mellan individualism och samarbetskrav, de ständiga konkurrenssituationerna och kompetensprövningarna har ingen hemorts rätt vare sig i fikasamtal eller seminariediskussioner. Som Billy Ehn och Orvar Löfgren konstaterar i sin bok *Hur blir man klok på universitet?* är universitetet en förnuftsriktad värld som vanemässigt förpassar alla starka känslouttryck till kulisserna: ”Det anses opassande att visa känslor offentligt, särskilt sorg och vrede. Gråter gör man möjligen inne på sitt eget rum, tårar är inget bra intellektuellt argument. Inte heller är det lämpligt att visa alltför mycket glädje, särskilt inte över egna framgångar.”⁴

Nej, tårar anses sällan bära ett argument. Och det tar tid att komma skammen förbi, när den vare sig bör synas eller erkännas. Min egen kom jag på spåren bara för ett år sedan, i samband med skrivandet av en antologi om relationen mellan genus och akademiskt skrivande. Först då vågade jag på allvar gå i närkamp med det ”underskott av kännande” som suttit som en korsett om mitt akademiska skrivande ända sedan mina första studentuppsatser. Ironiskt nog blev det en annan filosof, Martha C. Nussbaum, som skulle bistå mig med en senkommen tankens revansch för nederlaget med tårarna i filosofiklassen. I en enda liten rad, i en text om en kvinnlig författares skaparvänder, sammanfattar hon hela dilemmat

/... / att ”visa lite känsla” alltid på något sätt står i förbindelse med dumheten – eller modet – att ”ta det personligt”.

genom att resolut rycka bort skiljelinjen mellan tänkandet och kännandet. Som när man rycker bort ett plåster och upptäcker att såret och äret bara är två olika stadier av smärta: ”she won’t simply cry, she will ask what crying consists in. One tear, one

I kraft av sin elastiskt-flexibla form möjliggör romanen ett införlivande av allt från känslor och röster ur samtal och debatter i dess egen samtid till historieforskning och recept på pölsa.

argument. One tear, one argument.”⁵ Att bara gå undan på sitt tjänsterum och gråta är en sak. Det gör ont men sällan någon skillnad. Att högt och öppet fråga sig vad den gråt består av som alstras i friktionen mellan tanke och känsla, mellan vetenskap och liv, är däremot att införliva den i en tankekedja som syftar till förändring. En variation på den gamla transformationen av det personliga till det politiska– och kanske även till det teoretiska?

Med detta dock inte sagt att gråtandet är någon utpräglad feministisk akademisk åkomma eller genre. Tvärtom borde man kanske ställa sig frågan till varför den inte är det i högre grad. Utan att generalisera alltför valhänt dristar jag mig ändå till att formulera en misstanke: bortstädandet av de emotionella dimensionerna av forskningsarbetet är bara en variant på samma teoretiska konsensuslängtan som låter idealet om ett harmoniskt samförstående

kvinnno-”vi” ostört tassa på i korridorerna i de flesta genusforskmiljöer. Eller för att anknyta till min inledande metaforik: om symmetri och entydighet är målet blir alltid det som spricker ett misslyckande. Om sprickorna däremot ses som ett oundvikligt resultat av ett teoretiskt och metodiskt förhållningssätt som tar sikte på genuspräglade maktordningar eller kunskaps-hierarkier, kan de visa sig erbjuda lufthål; passager för inflöde och utflöde. Befriade tårkanaler.

I den här artikeln vill jag skissera ett tankefält som undviker samförståndskrävande och stängande *antingen-eller-resonemang* och istället öppnar sig för *både-och*-tankarnas dissonanta polyfoni. Det innebär inte någon plädering för gränslöshet, men en bejakelse av gränsöverskridande rörelser – mellan genrer och genus likaväl som mellan andra artskiljande kategorier. Vägen dit omgärdas av det tusentrådiga vimmel av tankelinjer som korsar varandra på den feministiskt-post-strukturalistiska karta jag envisas med att orientera mig med, trots att den ständigt rör om väderstrecken.

Med min litteraturvetenskapliga ämnesbakgrund bär jag därtill med mig ett bagage av skamfyllda njutningar över metaforiska tankesprång – dem som vår skoling tränar oss att beundra och beskriva men att avhålla oss från att själva praktisera på arbetstid. Jag har också länge närt en övertygelse att romangenren i lyckosamma fall fungerar som en kunskapsform i egen rätt. I kraft av sin elastiskt-flexibla form möjliggör romanen ett införlivande av allt från känslor och röster ur samtal och debatter i dess egen samtid

till historieforskning och recept på pölsa. Det förlänar de bästa romanerna en komplexitet och en emotionell och existentiell angelägenhetsgrad som ytterst få teoretiska verk kan uppvisa. Detta till trots är relationen mellan teori och skönlitteratur oftare hierarkisk och monologisk än jämbördig och dialogisk. Det är en attityd som utvecklar en särskilt försåtlig variant av ”vi”- och ”dom”-tänkande, som säkerligen har bidragit till att litteraturvetenskapen det senaste decenniet så påtagligt har tappat mark och läsare utanför de strikt akademiska kretsarna. Toril Moi har illustrerat denna belägenhet med den avspjälkning av litteraturen från teorin som ägde rum under 1990-talet. En rad feministiska litteraturteoretiker, inklusive Moi själv, började plötsligt att omtalas rätt och slätt som feministiska teoretiker. Till synes omärkligt hade teorin frigjorts från sitt ämne och blivit självlegitimerande. I de värsta exemplen tas litteraturen i bruk bara för att belysa teorin istället för tvärtom. Faran med ett sådant synsätt är uppenbar. För, som Moi också påpekade, är det ju knappast så att det stadigt växande läsandet av skönlitteratur automatiskt borgar för ett intresse för litteraturteori. Jag instämmer därför gärna i hennes maning till en ödmjuk omprövning av den inbördes storleksordningen: ”We should never assume that the works of theory always are better, more subtle than works of literature.”⁶ Ett återopande av ett feministiskt litteraturteoretiskt eller litteraturvetenskapligt ”vi” är, som jag ser det, idag inte längre möjligt utan en ingående diskussion av vilka maktordningar som gynnas av uppvärderandet av teorin på litteraturens bekostnad.

Att använda skönlitteratur som teoretisk och metodisk inspirationsgivare ter sig dock troligen kontroversiellt även utanför litteraturvetenskapliga kretsar, de feministiska inkluderade. Likväl är det vad jag vill pröva att göra här, genom att då och då peka ut möjliga dialogiska moment, där släktskapet mellan vetenskapligt och litterärt kunskapssökande framträder särskilt tydligt. När man talar om sprickor och dissonanta stämmor vore det, som jag ser det, rent av missvisande att *inte* införliva litteraturen i samtalet. I litteraturen är ljudet av strängen som brister det moderna välfärdssamhällets signaturmelodi. Ända sedan Tjechovs *Körsbärsträdgården* har den brustna klangen burit insikten om vår frihets begränsningar – och samtidigt signalerat nödvändigheten av att hålla drömmen, hoppet levande. Det är därför helt följdriktigt att det är just i de ögonblicken när det krasar till, när det gör ont, som sprickbildningen ibland är ohjälplig också i teoretiska texter. I min text har jag medvetet valt att låta sprickorna synas – och tala.

Jag tror att den ömmande punkt, som jag genom mitt val av skrivsätt tentativt lokaliserar till gränssnittet mellan litteratur och (feministisk) teori, har motsvarigheter inom de flesta områden och ämnen där genusforskning bedrivs. Ty, precis som genusgörandet är vetenskapliggörandet en praktik som kräver sina performativa ritualer. Bland dem är ”vi”-skapandet, etablerandet av en samförståndsrost, en av de kraftfullaste och samtidigt en av de vanskligaste strategierna.

Av tvång mer än av trots har jag med tiden accepterat det som en intellektuell skyldighet att då och då ta ett steg tillbaka och se vad som inte passar in, vad som faller ut i marginalernas tystnad när detta sker. Idag är det mer angeläget än någonsin, när forskningsfronter och (internationellt) marknadsvärde ideligen förväxlas och det feministiska tankearbetets relevans börjar mätas i termer av "excellens" och "citeringsindex" istället för, säg, förklaringsvärde för relationen mellan makt och kön.

Mina teoretiska hållpunkter är egentligen tre situationer i tre olika texter. Sammantaget ger de ett kraftfullt vittnesbörd om konsekvenserna av en sedan generationer nedärvd akademisk tankevägran när det gäller att metodiskt handskas med och vetenskapliggöra erfarenheter som ligger utom eller bortom förment "vedertagna" kunskapsfält. En annan gemensam nämnare är att det är texter av författare och teoretiker som, från sinsemellan mycket olikartade premisser, utmanar och luckrar upp gränser – mellan vetenskap och litteratur, mellan kunskap och känslor, mellan text och liv. Deras författare – bell hooks, Sara Ahmed och Donna Haraway – kan sägas representera olika aspekter av den "emotional turn" som de senaste åren börjat skönjas från olika håll inom genusforskningen. I de passager ur deras texter jag lyfter fram här vill jag dock hellre pröva att tala om ett "emotionellt läckage", just för att synliggöra momentet av friktion mellan olika kunskapsförståelser och den sprickbildning sammanförandet av dem ännu alstrar. I gliporna kan man avlyssna ett sorl av röster ur andra genrer och samtal, de skönlitterära inte minst. I mitt resonemang vill jag med dem plädera för en syn på sprickor, dissonans och disharmoni inte som brister, utan som öppningar i betydelse av frizoner, mötesplatser mellan invanda och traditionellt isärhållna ordningar. För att komma dit går jag i samspråk med de tre "textsituationerna", som jag efter deras bärande metaforer givit rubrikerna Muren, Ärret och Hunden. Därefter är det dags att åter ta frågan om ett möjligt feministiskt akademiskt "vi" under betraktande – och samtidigt begrunda på vilket den hör samman med valet av stil, metod och teoretiska modersmål.

III: Muren

bell hooks berättar i början av sin bok *Allt om kärlek. Nya visioner* (2004) om hur hon under ett par år varje dag passerade en graffitimålad mur på sin väg till arbetet som lärare på Yales universitet. Ett enkelt budskap lyste i färgstarka bokstäver mot murens vita yta: "Sökandet efter kärlek fortsätter mot alla odds." I en tid tyngd av en övermäktig personlig kärlekssorg blev orden på muren en livboj, en daglig påminnelse om kärlekens möjlighet – trots allt. Men så en morgon fann hon till sin förskräckelse att byggbolaget, troligen i ett utslag av saneringsiver, hade målat över graffititexten med bländande vit färg. Synfältet var plötsligt mycket påtagligt korrigerat och harmoniserat.

I *Allt om kärlek* gör hooks utsuddandet av graffitimålningen till en symbolisk katalysator för en kulturkritisk analys av ett samhälle i djup emotionell kris. Att vittna om kärlekens möjlighet idag är, menar hon, väsentligt mer provocerande än att förneka dess existens. Muren blir på så sätt också en bild för den oförståelse, eller till och med det motstånd, som varje plädering för känslans hemortsrätt i en professionell vardag möter. Lokaliseringen av muren på vägen till universitetet kan te sig som en ren tillfällighet. Men här, precis som i snart nog hela sitt författarskap, gör bell hooks en tydlig poäng av konfrontationen mellan de akademiska kunskapsmiljöernas emotionella stumhet och den ”passionerade politik” som hon själv förespråkar.

Muren överutnyttjas inte som metafor, men likväl står den där som ett ofrånskligt blickfång i inledningen till boken. Som läsare kan man lätt leva sig in i hur dess med förnufts- och ordningsargument återställda vithet kan fungera som en manifestation av repression för den dagligt förbipasserande. En mur är ju egentligen inget mer i sig själv än en vägg; en exteriör eller interiör avskiljare. Relaterad till en maktordning blir den först i det ögonblick när det tydliggörs att värnandet om dess kommunikativa neutralitet övergår värdet av det kärleksbudskap som en anonym konstnär använt dess yta för att ge uttryck åt. I vitmålad version uppvisar muren också ett skenbart släktskap med obrukade vita pappersarkets öppenhet; en av mänsklig beröring obesudlad tankerymd. Möjlig och slutna på en och samma gång.

I överförd bemärkelse skulle man kunna se det som att ambitionen att helhetliggöra alltid riskerar att frigöra ett slags centrifugalkraft som slungar ut avvikelserna i marginalen. I det avseendet rör sig hooks reflexioner kring muren vid samma tankegång som den palestinska poeten Suheir

”Sökandet efter kärlek fortsätter mot alla odds.”

Hammad utvecklar i ett resonemang om marginalen som mobilt tankerum för de flesta författare. I marginalerna försiggår, menar Hammad, en livets egen ”matematik”, där drömmar och vardagsliv sätter avtryck med samma självklarhet som funderingarna kring textens disposition och utprovande av synonymer. Det är i marginalen varje författare stakar ut riktningen för tankesprången, med samma penna som hon rättar stavning och ordföljd. I en lyckad text sätts alltid marginalerna i rörelse in mot sidans mitt: ”This is what all exceptional writers do: they carry the margins over to the page”. Hammad lockar också fram den dolda och dubbelbottnade genuspräglingen av föreställningarna om marginal och mitt, liksom om periferi och centrum, genom att leka med engelskans ord för ytterområden, ”outskirts”. Det är där man genom historien – och ännu idag – för det mesta återfinner de kvinnliga författarna. Men marginaliseringen av kvinnors röster i kulturen har i lika hög grad, menar hon, handlat om det skrivande som försiggår ”inom-kjolarna”: ”we also write from the ’in-skirts’ – from our bodies and the intimate space around them”.⁷

Ord och kropp är lika olösligt förenade som tanke och känsla, men aldrig smärtfritt. "Inom-kjols"-upplevelsen ter sig särskilt drabbande för var och en som representerar avvikelse visavi medelklassens, vithetens och maskulinitetens osynliggjorda normer, de som fortfarande i märkvärdigt stor omfattning dominerar vid västerländska universitet. I en annan av sina böcker, *Teaching to Transgress: Education as the Practice of Freedom*, berättar bell hooks om den påträngande kroppsmedvetenhet som hon själv alltid känt har följt henne lika ofrånkomligt som en skugga genom de akademiska rummen och samtalen. Som svart, arbetarklass, kvinna och professor representerar hennes blotta närvaro ett vandrande normbrott. Det enda möjliga (för-)svaret i en sådan situation är, hävdar hon, att minnas istället för att försöka glömma att hon är "en kropp i ett system som inte har vant sig vid din närvaro eller din kroppslighet".⁸

När hooks i andra sammanhang betecknar sin egen stilistiska hållning som "dissident" återknyter hon till en likartad problematik. Redan under sina första år som universitetsstudent kom hon till insikt om hur de dominerande akademiska idealen för vetenskapligt skrivande genomsyrades av disciplinerande maktmönster. I likhet med andra normativa tankestrukturer var det – och är ännu – ideal som primärt definieras genom negationer och som legitimeras genom fråvaron eller avståendet från vissa metoder eller gestaltsval. Det objektiva får sitt värde genom att inte vara subjektivt; det vetenskapliga skrivsättet får sitt värde genom att inte vara skönlitterärt – och så vidare.

I skuggan av denna disciplinering antog den stilistiska träning som erbjöds formen av mer eller mindre förtäckta övningar i underordning. Att då, som hooks, tro sig kunna bidra med stilistisk förnyelse ansågs därför inte bara som en självförhävelse utan också som uttryck för olydnad, som en akademisk variant av föräldratrots. När hon likväl inte förmådde att avstå från stil-experimenten kände hon att hon blev avförd till samma bråkiga kategori av fridstörare som när hon under skoltiden ibland hade tagit mod till sig att säga emot sina lärare. På så vis blev skulden – och skammen – för överträdelsen, då som nu, automatiskt hennes egen att bära.

bell hooks beskriver det som en brytpunkt i sin utbildning och i sin utveckling till författare att hon till sist accepterade sin oförmåga till lydnad och istället medvetet började utarbeta lusten att "säga emot" till en kreativ strategi. Förenklat uttryckt är det också kärnan i den "talking back"-filosofi, som ofta brukar nämnas som hennes viktigaste bidrag till den feministiska teoridebatten. När hon senare karakteriserar sig som en "intellektuell dissident", kan det läsas som en förtydligande omskrivning av samma position.

Berättelsen om Muren rymmer en sådan tydligt "dissident" tankemanöver. Genom att Muren lokaliseras till gränzonen mellan vardagen och arbetet på universitetet kan texten osökt öppnas för en reflexion kring den symboliska tyngd vitmålningen av det hoppfulla kärleksbudskapet får just på denna plats. Den smärta som alstras i författarens sinne blir jämförlig med smärta som alstras i avisandet av känslouttryck från vilken vitmålad tankerymd som helst.

När jag en dag var på väg till mitt arbete, och såg fram mot den dagliga betraktelse över kärlek som åsynen av graffitikonsten gav upphov till, blev jag alldeles lamslagen när jag upptäckte att byggnadsbolaget hade målat över verket med en färg så bländande vit, att det var omöjlig att urskilja ens svaga spår av det ursprungliga konstverkets vidunder. Upprörd över att det som nu hade blivit en rituell bekräftelse på kärlekens nåd inte längre fanns där för att välkomna mig, berättade jag för alla om min besvikelse.⁹

Det öppnande skrivsättet inbjuder läsaren att associera till egna upplevelser, men kan säkerligen också uppfattas som provocerande av dem som ser det akademiska kunskapssökandet som en ”ren” textuell praktik, avskuren från och obefläckad av vardagslivets mjölkfläckar och blödande kärlekssorger. Från en sådan synvinkel ter sig berättelsen om litteraturprofessorn som blir lamslagen inför upptäckten att en graffiti-målning suddats ut i bästa fall ”litterär”, men mera troligt bara patetisk. Om man däremot ser den som en tankebild som åskådliggör en möjlig metod för utforskandet av relationen mellan kropp och vetenskap liksom mellan känsla och tanke, så öppnar sig även möjligheten till en mer förutsättningslös diskussion av förhållandet mellan ”tankestilar” och ”språkstilar”, för att låna Johan Asplunds träffande uttryck.¹⁰

Som Sara Lidman ofta sade: det måste kropp till. Och bell hooks berättelse om Muren situerar bokstavligen sin författare som en kropp i rörelse på gränsen mellan två tankevärldar. Sätillvida är den ”liminal”, gränsöppnande och gränsstörande, i samma anda som Suheir Hammonds text om den kreativa rörelsen från marginalen till huvudsidan, från synfältets periferi till dess mitt. I båda fallen markerar den ett val av rörelseriktning som ofrånkomligen kommer att synliggöra den kroppsliga länken mellan tanke och text. I promenadsträckan mellan Muren och universitetet, beläget i Yale eller annorstädes. Ofta följs den förhöjda kroppsmedvetenheten tätt som en skugga av ett våtblänkande snigelspår av tårar, svett eller andra genusbärande och känslopräglade utsöndringar av kroppsvätskor. I konfrontationen mellan norm och avvikelse är det emotionella läckaget som allra störst. Och möjligen även som allra mest skamfyllt och förnekat. Snigelspåret löper jämsns med Muren. Gatsopningsmaskinerna sveper bort det varje morgon på nytt, tillsammans med de torra löven, godispappret och allt annat skräp.

IV: Ärret

Men det var just det: *Ta det inte personligt!* Det är inte ofta, men det händer: du läcker ur dig ett utrop av ilska eller förtvivlan över ett respektlöst

avfärdande av en seriöst menad forskningsfråga eller en välgrundad teoretisk invändning. Då har du trotsat den akademiska hederskodex som av lika goda som dåliga skäl disciplinerar tankefriheten i seminarierum, vetenskapliga artiklar eller ansökningar om forskningsmedel. Å ena sidan blir *ta det inte personligt!* ett skenbart välmenande imperativ som genom åren har täppt till munnen på

**Vart tar känslorna vägen
när de inte får sätta avtryck
i vetenskapandets texter
och rum?**

många potentiellt gränsöverskridande och nydanande forskningsfrågor. Å andra sidan är det ett oundgängligt råd i vildmarken, en feministisk *evergreen* av samma outslitliga slag som Thory Bernhards *Vildandens klagan* en gång var för Melodikryssset. Att träna sig att se förbindelsen mellan personliga förolämpningar

och strukturellt betingat könsförtryck är, när allt kommer omkring, fortfarande en av de livsavgörande insikter man kan bibringa en ung kvinnlig student, särskilt om hon har en icke-akademisk familjebakgrund. Eller för den delen vilken ung kvinna som helst i vilken arbetssituation eller verksamhet som helst. Den som förväxlar jägaren med vapnen, budskapet med budbäraren går lätt vilse i paranoia.

Men med detta konstaterat kvarstår ändå frågan: vad gör vi med vreden? Vart tar känslorna vägen när de inte får sätta avtryck i vetenskapandets texter och rum? Frågan blir akut när vi prövar den mot den ”emotional turn” som kan anas inom genusforskningen, om än inte bara där. Allt sedan 1970-talets konsensussträvande och normativt anstrukna kvinnovetenskap övergick i ett pluralistiskt teorimedvetet feministiskt och genusvetenskapligt 1980- och 90-tal har ord som *identitet* och *erfarenhet* omgivits av ett slags essentialistiskt magnetfält i debatten och i forskningen. I samma anda har hela känslösfären omgärdats med en begreppslig kontaktmagi – kärleken inte minst. Den självklarhet med vilken 70-talets akademiska feminister anlidade andra genrer som konst och skönlitteratur, och i synnerhet den så kallade ”kvinnoromanen”, för att kunna föra samman kunskapen om ”det personliga” med utformandet av strategier för ”det politiska” sjönk på ett knappt decennium om inte i glömska så i alla fall ut på ett kunskaps-teoretiskt gungfly som få vågade beträda på nytt.¹¹

Det är därför nästan lite rörande att idag iakttas hur det nygamla intresset för ”det personliga”, som oundvikligen kommer i kölvattnet av den emotionella ”vridningen”, ofta ledsagas av en laboratoriemässig systematiseringsiver i att spjälka av och särförteckna exempelvis ”emotion” från ”känsla” och ”affekt” från ”passion”. Under de senaste två åren har jag med stigande häpnad bevistat och bevittnat ett antal föreläsningar och seminarier med annars konstruktivistiskt väldrillade humanistiska genusforskare som utan att blinka har tilldelat tolkningsföreträdare över känslolivet till psykologer eller kognitionsvetare – ja, till och

med hellre inkallat *Nationalencyklopedins* lexikala definition som sanningsvittne, än att problematisera den kunskaps- och människosyn som ligger bakom ett sådant systemtänkande.

Slagsidan åt att fastställa vad känslor *är* istället för vad känslor *gör* är iögonfallande. I sin bok *The Cultural Politics of Emotion* (2004) sätter Sara Ahmed fingret rakt på denna den samtida akademiska feminismens ömmande känslopunkt, genom att föreslå en fokusförskjutning till ”görandet” – till emotioner som sociala och kulturella praktiker, snarare än som psykologiska tillstånd. Förvisso är, menar hon, feminismens ovilja, osäkerhet eller åtminstone kluvenhet, visavi känslösfärens akademiska status delvis helt förklarlig om man ser den som ett uttryck för intellektuell självbevarelsedrift. Den försåtliga sammankopplingen av feminismen med negativa eller hotfulla känslouttryck – som när feministiska ståndpunkter vanemässigt etiketteras som ”rabiata” – är egentligen bara en variant av den traditionella genuspräglingen av dikotomin mellan tanke och känsla. Det är en dikotomisering som i sin tur assimileras i en lika osynligt verkande men konkret drabbande kunskapsmässig värdehierarki där tanke och förnuft förbinds med maskulina och västerländska subjekt, medan känslor och kroppar knyts samman med femininitet och ”racial others”.¹² Genom att representera en förväntan om femininisering kommer den feministiska – och i de flesta fall även den genusteoretiska forskningen – att outtalat förknippas med emotionalisering. (En liknande tendens kan säkerligen också spåras i det akademiska mottagandet av andra maktkritiska teoretiska strömningar som t ex postkoloniala studier.) Enligt Ahmed blir konsekvensen av denna projektion av känslor på ”de andras”, de vetenskapliga ”avvikarnas”, kroppar inte bara att känslor fjärmas från det akademiska kunskapsutbytet, utan också att de emotionella och kroppsliga aspekterna av tanken och förnuftet görs oåtkomliga.

Precis som bell hooks konstaterar även Ahmed att det enda möjliga försvaret för den som på detta vis stigmatiseras som avvikare är att minnas, att synliggöra, att verbalisera den samma kroppslighet och emotionalitet som tagits som förvändning för benämmandet av avvikelser. Att däremot försvara sig genom förnekelse, till exempel genom att som feministisk forskare ansluta sig till ett rationellt kunskapsparadigm, innebär att man tar risken att medverka till legitimerandet av tankens och förnuftets primat – och därmed också att befästa de föreställningar som bidrar till att vidmakthålla förtrycksstrukturerna. Vad vi istället behöver göra är att utmana de bakomliggande tankemönstren. Ahmed skriver:

Instead, we need to contest this understanding of emotion as 'the unthought', just as we need to contest the assumption that 'rational thought' is unemotional, or that it does not involve being moved by others.¹³

För en emancipatoriskt syftande kunskapstradition finns det, med andra ord, inget att vinna, bara åtskilligt att förlora, med att upprätthålla de vattentäta skotten mellan tanke och känsla. Samma sak gäller, understryker Ahmed, avpersonifierandet av begrepp som rättvisa och förtryck. "Ta det inte personligt"-attityden kommer med nödvändighet till korta när den konfronteras med konkreta fall. Att ett fall av sexuella övergrepp måste sättas in i ett större analytiskt sammanhang för att kunna diskuteras vetenskapligt behöver till exempel inte innebära att offrets smärta bagatelliseras. Däremot kan ett alltför hårt drivet *de*-personaliserat synsätt i värsta fall bidra till att skyla över våldets effekter, de kroppsliga och själsliga sår de åsamkar.¹⁴

Och det är här historien om Ärret kommer in. Just vid lödningspunkten mellan det personliga och det politiska, där hud och text ömsesidigt svettas på, färgas i och över varandra. Skyggandet för det "personliga" i det feministiska talet om känslor rymmer nämligen, som Ahmed påpekar, ofta en underförstådd dragning till harmonisering eller helande. Denna "politics of reparation" är en sådan genomgripande tendens i den vetenskapliga kulturen, åtminstone inom humaniora och samhällsvetenskap, att den sätter avtryck till och med i den narrativa utformningen av allt från diskursanalyser av intervjumaterial till litterära textanalyser

Och det är här historien om Ärret kommer in. Just vid lödningspunkten mellan det personliga och det politiska, där hud och text ömsesidigt svettas på, färgas i och över varandra.

och historiska bakgrundsteckningar. Samtidigt behöver den aldrig göra stort väsen av sig; den lever och frodas ostört i skydd av till synes harmlösa truismen som "tiden läker alla sår". Hur sant det än må vara i fysisk bemärkelse att ett "bra" eller "fint" ärr är ett ärr som läker snyggt, det vill säga i stort sett smälter samman med den oskadade huden, så blir den underliggande logiken problematisk när

den i metaforisk mening överförs till upplevelser av starka känslor som smärta och sorg.

Ahmed utmanar läsaren genom att formulera en alternativ visualisering av ett "bra" ärr, som ett fullt synligt ärr som sticker ut som ett knöligt tecken på huden. I den skepnaden blir ärrret bokstavligen en knutpunkt mellan nu och historia; en kroppsburen påminnelse av hur skador – emotionella eller fysiska – sätter avtryck inte bara i våra minnen utan också i våra liv i nuet. Ett sådant ärr blir en synlig påminnelse om att det inte är samma sak att komma över smärtan över att ha blivit orättvist behandlad

som att täcka över spåren efter de skador som tillfogats en. Distinktionen är avgörande och påverkar också på djupet vår uppfattning av vilken roll känslor får och kan spela i vår självförståelse liksom i vår förståelse av kollektiva mänskliga sammanhang.¹⁵

Följer man Ahmeds tankegång ytterligare ett stycke på väg kan man föreställa sig hur klumparna av ärrvävnad avtecknar sig inte bara på människors kroppar utan också i texter liksom i och på byggnader, på gator och i parker. Som när krigsskådeplatser och, i undantagsfall, även mordplatser permanent markeras i en stads- eller landskapsbild genom ett monument, en minnesplakett eller ett ändrat gatunamn som Olof Palmes gata i Stockholm.

Hur både texter, politik och platser på så vis kan undergå en ”emotionalisering”, med dold eller öppen genuspräglning, belyses med uppfordrande exemplifiering i Carina Listerborns avhandling *Trygg stad* (2002). Listerborn kartlägger hur strävandet mot, i könsneutral bemärkelse, ”trygga” stadsmiljöer alstrar kluvna effekter. Att exempelvis öka antalet gatlyktor i mörka parker bidrar onakligen till att öka kvinnors rörelsefrihet i stadsrummet, men synliggör samtidigt kvinnors utsatthet och rädsla för övergrepp och våldtäkter – och med det: deras potentiella status som offer. Det är alltså kvinnornas rädsla som står i fokus och problematiseras, snarare än handlingen, våldtäkten, och de destruktiva manlighetsideal som befrämjar gärningen.¹⁶

Platser där kvinnor utsatts för våldtäkter märks dock sällan eller aldrig ut med minnesskyltar i stadsrummet. Men ärren bulnar ändå, strax under ytan. Min stadsdel Haga i Umeå kommer, alltsedan serievåldtäkterna som förmörkade åren kring sekelskiftet, i någon del av det allmänna medvetandet för alltid att bära kvinnorädslans stigmata. Några minnesplaketter kommer väl aldrig att spikas upp på träden i Hagaparken, vid Motorcentralens verkstadsporthar på Parkvägen eller ens under Tegsbron. Men vi kvinnor som är bosatta här vet ändå exakt vid vilka gathörn marken slås till frost under våra steg, var de ohörda skriken målade trädtopparna svarta. Vi vet, för att tala med den amerikanska poeten Dorothy Parker, var vi måste sakta in för att hedra de drömmar som ligger döda för våra fötter:

A dream lies dead here. May you softly go
 Before this place, and turn away your eyes,
 Nor seek to know the look of that which dies
 Importuning Life for life. Walk not in woe,
 But, for a little, let your step be slow.
 And, of your mercy, be not sweetly wise
 With words of hope and Spring and tenderer skies.
 A dream lies dead; and this all mourners know /.../17

Dorothy Parkers uppmaning till den förbipasserande att inte försöka skyla över den döda drömmens gravplats med "words of hope and Spring and tenderer skies" rymmer samma andemening som Ahmeds plädering för synliggörandet snarare än skylandet av Ärret. För smärtan är en personlig erfarenhet och kan som unik upplevelse inte på djupet förstås och övertas av någon annan än den drabbade. Att avpersonifiera och allmängiltiggöra smärta – eller glädje, sorg, lust, kärlek – är att avvärja den, ofarliggöra dess verkningar i människolivet. Det är inte utbytbarheten eller generaliseringen som gör oss delaktiga i den andras berättelse, det är medkänslan. Den som öppnar oss för olikheten och med det insikten om att Den Andra inte är jag – men genom att möta hennes blick ser jag också mig själv i världen. *and this all mourners know* –

Sara Ahmeds syn på känslor och vad och hur de "görs" tillåter en sådan öppenhet. Att känslor bär kunskap. Att känslor berör och rör sig mellan kroppar, fäster sig på – ja, "klibbar" sig fast vid – kroppar. Imperativen finner plötsligt varandra i en lycklig pardans: Ta det personligt! Visa lite känsla! *It takes two to tango*.

V: Hunden

Men ändå.

Kommen så långt måste jag för egen del erkänna: att "visa lite känsla" är avsevärt lättare sagt än gjort. En skugga flåsar bakom min rygg och är snart ikapp. Den väser en fullständigt tondöv version av *Sentimental Journey* rakt i örat på mig och när den kommer till raden "Got my bags, got my reservations" stänker salivdropparna

in i hörselgångarna. Lomhörd tvingas jag konstatera att min krackelerade text har befriat en hondjävel som tror att hon är Doris Day. Jag som ville få syntaxen att sjunga i en mer urbant mondän tonart.

Än är dock inte tid att vare sig bita eller fly. Men när man släpper känslorna lösa är det förr eller senare till den här platsen man kommer.

Lukta mer av asfalt än av prästkragar mellan hundhåren. Jag menar: *Dorothy Parker!* Men det är bara att säga som det är: det är inte där jag är. Som Donna Haraway kan jag bara rulla över på rygg och vifta på svansen och tillstå att mitt tänkande nog mest kan liknas vid "hundtugade ting och halvtränade argument"... och att min enda ursäkt är att de hjälper mig att berätta den här historien och situera den på den plats och i den tid jag befinner mig, som akademiker, skribent och kvinna.¹⁸

Ett annat sätt att uttrycka det vore att med Agneta Klingspor utbrista: *Woff, kakak, bää, morr*.¹⁹

Ett tredje att ur mungipan gläfsa, med en Haraway som nu hunnit komma på fötter och kullra upp svansen mot ryggen: *Run fast; bite hard!*

Än är dock inte tid att vare sig bita eller fly. Men när man släpper känslorna lösa är det förr eller senare till den här platsen man kommer. bell hooks kallar den "tanpens vildmark" och genomströvar den i sällskap med Rilke och änglarna. Donna

Haraway kallar det ”dog writing” och formulerar det som ett feministiskt manifest. Med andra ord: det här är platsen där gränserna upphör och nya riktningar stakas ut. Någon skulle kalla det dårskap, andra helt enkelt litteratur. Jag vill betrakta det som ett rum med utsikt åt både stadsgatan och åt skogen, enligt gammal god Virginia Woolf-tradition. Bakom husknuten står en liten gran som en gång var Sara Lidmans första kärlek. Jag har inget emot att hänga skylten ”naturecultures” över dörren för att förtydliga riktningen på det tankefält jag nu rör mig mot.

”Naturecultures”, i den mening Donna Haraway tar termen i bruk i *The Companion Species Manifesto*, är både en plats och en textuell attityd, som kännetecknas av ett fundamentalt erkännande av olikheter som förutsättning för samvaro och överlevnad. Den artificiella, och i allt väsentligt, daterade gränsdragningen mellan natur och kultur, som ännu upprätthålls i seglivade teoretiska tanketraditioner går förstås också igen med ett spöklikt aristoteliskt eko i dikotomin mellan känsla och tanke. Att sådana gränssnitt i praktiken är att betrakta som optiska villor intygades redan av Haraways klassiska cyborg-manifest. Den ”technoscience”-kultur som då angav ramarna för hennes argumentation för hybrida identiteter och politiskt-intellektuella handlingsmöjligheter är fortfarande en viktig förståelsebakgrund. Men i dagens samhälle har något i grunden förändrats. Sedan 11 september-traumat har fruktan för främlingskap, för De Andra, spridits som ett långsamt verkande gift i den offentliga retoriken, i politiken likaväl som i medierna. Även om den kamoufleras i anti-terroristlagar och krav på förbättrade elektroniska övervakningssystem så handlar det om en fruktan som sätter sina mest smärtsamma avtryck i relationerna mellan människor – och som direkt inverkar på hur vi väljer att förhålla oss till exempelvis olikhet.

I en sådan tid har, menar Haraway, cyborgens kanske inte helt spelat ut sin roll som ställföreträdande bärare av motsägelsernas möjliga förening, men den är inte längre tillräcklig som tankefigur. Och det är här Hunden istället tassar in – som bärare av en ”significant Otherness” som ger möjligheter till formuleringar av nya tankestrategier, som kan bidra till utvidgande istället för inskränkande av vår förståelse av samförstående relationer; av möjliga ”vi”-gemenskaper. Som exempel på relationer byggda på ”kompanjonskap” (*companionship*) istället för identitet, individualitet eller likhet, står relationen mellan människa och hund i en klass för sig. I utökad bemärkelse gäller det också för andra husdjur, men Haraway understryker att hunden är speciell just för att den genom sitt flock-beteende bokstavligen intar rollen som människans följeslagare snarare än som hennes sällskapsdjur. Detta dock givet att Hunden inte behandlas som ett pälsklätt barn utan som just hund, som djur:

/.../ dogs are not about oneself. Indeed, that is the beauty of dogs. They are not a projection, nor the realization of an intention, nor the telos of anything. They are dogs; i.e., a species in obligatory, constitutive, historical, protean relationship with human beings.²⁰

Den historiska kontinuiteten är avgörande för Haraways fortsatta resonemang, i det att det kvalificerar förhållandet mellan människa och hund till en prototypisk "natureculture"-relation, ett exempel på "co-evolution" som kan följas genom årtusendena. Tvärtemot vad vanetänkandet ofta föreskriver (men som de flesta hundägare redan vet) är det också en relation kännetecknad av ömsesidigt snarare än enkelsidigt beroende. Det finns helt enkelt ett oavgjort intersubjektivt "mellanrum" i relationen, där de respektive olikheterna träder i ordlöst samspråk med varandra – särskilt tydligt och synligt i träningsituationer. I det mellanrummet är människan inte bara människa och hunden inte bara hund utan också den hund-människo-summa som Haraway betecknar som "otherness-in-relation". Suggestivt beskriver hon det som en "conjoined dance of face-to-face significant otherness"; en varats art- och olikhetsöverskridande koreografi som inte ska förväxlas med jämlikhet – men som närs av en självklar ömsesidig respekt.²¹

Den teoretiskt brukbara – och tankeuppviglande! – kärnan i Haraways, som alltid, myllrande, mångförgrenade tankekarta, är den stora vikt hon vill fästa vid det avgörande narrativa momentet i tillblivelsen av "naturecultures". I vetenskapens

precis som i litteraturens berättelser är, hävdar hon, fiktionsskapandet en nödvändig del. Fiktionen är en tanke stadd i rörelse; en process där trovärdighet och fakta fortfarande återstår att pröva. Men också en deklaration av en avsikt att vilja berätta något nytt – något som vi ännu inte vet om det är sant, men möjligen kommer att uppfatta som det.²²

Det är enligt samma fiktionslogik som jag tror att man ska förstå Haraways (säkerligen för vissa ögon provokativa) deklaration att hon anser "dog writing" vara en gren av feministisk teori – eller möjligen omvänt.²³ Som en markör av det oavgjorda, ständigt föränderliga och oförutsägbara, också i det akademiska tankearbetet, och som en påminnelse om nödvändigheten att kontinuerligt reflektera över motståndets stilarter, kan detta "dog writing"-experiment ses som samma andas barn som det "dissidenta" skrivsätt som bell hooks bekänner sig till. I båda fallen blir stilvalet en metod i sig: en motståndets passionerade etik och estetik. I konkret, sensuell och intellektuell bemärkelse, är det en metod som tillåter dörren till vardagen att stå på glänt, och som inte besväras av hundhår på datorskärmen utan tvärtom låter tassavtrycken vara kvar i marginalen, med eller utan klomärken. Det går ett spår där. Utåt gatan, in mot skogen.

VI: Stilens munterhet

Litteraturen bär mångröstat vittnesmål om livsavgörande möten med den "signifikanta Annanheten", som man möjligen kan översätta Haraways term. Någonstans i marginalen av alla goda historier kan man ana det Annanhetens skuggmärke,

där sprickorna vidgar sig in mot det vilda och osagda. Ett särskilt starkt, som griper mig i roten av min västerbottniskt förgranade själ, finns i berättelsen om flickan och granen som Sara Lidman ofta i olika variationer återkom till i sitt författarskap. På ett fascinerande vis är det en berättelse som griper in i och vecklar ut den tankefåra som flera decennier senare och i en helt annan kulturell miljö bryter fram i Donna Haraways feministiska *The Companion Species Manifesto*. Med den skillnaden att det i Sara Lidmans fall alltså är en gran och inte en hund som träder in i rollen som följeslagare. Klo byts mot barr, men båda är av vargsläkt.

Klo byts mot barr, men båda är av vargsläkt.

I den version som finns i essän ”Före ordet” lokaliserar Lidman granen i ett barndomsminne som närmast får status av en ur-berättelse, minus de freudianska associationerna. Vid fyra-fem års ålder blir granen hennes första – och ömsesidiga! – förälskelse. Granen tilldelas ett maskulint genus, en utkorande blick och ett rikt känsleregister, men saknar dock ord. Han kommunicerar i ”bruset”, inom och mellan orden, och besitter ett annat och djupare vetande än till och med de vuxna människor som omger flickan:

Han visste något annat. Och detta andra blev mer och mer omfattande – ljus, vatten, stjärnor, daggmask, hästar, hela byn, alla de andra träden – allt allt från jordens djup till himlens höjd²⁴

Precis som hos Haraway är det i mellanrummet som rymmer mötet, samvaron och samarbetet mellan de olika arterna, som detta vetande vecklas ut. Lidman döper det till ”sam-vett” och ställer det i kontrast och delvis också i konflikt till den ordbundna kunskapen. Valet mellan gran och bok, som nödtvunget sammanfaller med skolstarten, skildras med stor dramatik. Flickans svek förorsakar trädet en dödlig kärlekssorg, men lämnar henne själv med kunskaper som fostrar till en livslång syskonkänsla med ”all världens träd” och de människor de står i förbindelse med.

Det fiktionsskapande momentet är således också här avgörande. Men lika viktig är stilen, som precis som hos Haraway och hos hooks, samtidigt blir en metod, ett val av kunskapsväg. Med Lidmans hjälp kan dock ytterligare ett element lyftas fram, som jag gärna vill – i hennes efterföljd – beteckna som en ”stilens munterhet”. I en dagboksanteckning under arbetet med sin näst sista roman, *Lifsens rot*, noterar hon:

en text måste vara lättsinnig på ytan, ha den stilen som ser munter och lättköpt ut? medan allvaret är dolt – ngt att upptäcka vad kännetecknar de stora: stilens munterhet²⁵

Med ”de stora” avsåg Lidman, som det framgår, i första hand de i berättarkraft stora romanförfattare som gått före eller gick jämsides med henne i samtiden. Jämförelsen är inte befriad från avund, men inriktas på stilen – inte den eventuella status författarna i övrigt besitter. Iakttagelsen i citatet illustreras med en minnesbild ur en dröm där hon bevittnat Selma Lagerlöf hålla ett, stilenligt muntert, tacktal för något prestigefyllt litterärt pris – iförd en knallrosa sidenklänning!

Lidmans drömbild ger en målande illustration till den fina balansgång mellan njutning och skam, som rörelsen ut i de lättfärdiga, humoristiska och frivolt vackra stilgreppen tvingar sin författare till. Det är i den friktionen mellan stilnivåer, genrer och erfarenhetsvärldar som sprickorna bildas och det ”emotionella läckaget” är som störst. Insatserna är inte identiskt de samma för den skönlitterära författaren som för den akademiska, men det som står på spel i båda fallen är den intellektuella prestige som förlänas endast dem som förmår att hålla balansen. För en kvinna innebär det också ett väsentligt större risktagande att vara ”lätsinnig” på lagerlöfskt knallrosa maner, eftersom hon riskerar att, som Lidman skriver, se ”lättköpt” ut på det sätt som vi alla vet vetter åt dubiösandel. Att vara patetisk är tillräckligt illa, men att vara vulgär är oförlåtligt – om man gör något som helst anspråk på att bli tagen på allvar.

Det Lidman sätter fingret på är emellertid, som jag redan varit inne på, hur stilen medvetet kan tas i bruk som en metod för att synliggöra friktionen mellan olika erfarenhetsvärldar och de maktordningar som behärskar dem. Återigen: det är bara genom sprickorna, genom de blottade glappen, som de fullt beboeliga ”mellanrummen” blir synliga. Där olikheterna möts, där dissonanserna får höras.

Det neutraliserade och avpersonifierade skrivsätt som ännu med få undantag hyllas som stilideal för vetenskapliga texter fungerar på motsatt vis, det harmoniserar, vitmålar och skyler motsägelsearnas spel under textens yta. Det som sticker ut hyvlas bort. Klomärket eller barrskuggan i marginalen kommer aldrig i tryck.

VII: Lost in translation

Det finns en fråga kvar och den sticks som barr i skon. Hur frimodigt munter promenadtakt vi än har hållit på de slätt asfalterade stadsgatorna, hunden och jag, kan jag inte förneka att det finns sprickor i den här texten av mer svårartat slag. Ömmande hål av länge sedan brutna rotfästen mellan ord och minne. Vi rör oss genom en terräng som likt frizoner till sjöss kallas internationell – och friheten är lika villkorlig. Här har jag ingen nytta av att bemästra den tyngd i stegen jag erövrat under en barndoms vandring på vidsträckta hjortronmyrar. Nej, här seglar alla ut i skymningen under stjärnbaneret eller Union Jack och ingen som vill slippa in i *Web of Science* har något inhemskt tankegods att förtulla.

Jag vill inte mönstra på. Jag har en hopprullad Jolly Roger i bakfickan och går kvar på land och klafsar omkring bland bokstävlarna, de som förtöjer mina steg i den underbart förtretliga snårskog som är ett modersmål. Jag småsvär och skrattar, jag sms:ar ett kärleksbrev på 15 svenska ord med många prickar till min man, jag döper min dotter till äppelvind och snöstjärna och letar efter den myrstig där barn jag lekt. Jag vågar tvärsäkert påstå att summan av klomärken och barrskuggor i marginalen till min text låter som norrsken. Och jag vet att jag är riktigt illa ute om det universitet där jag är anställd upptäcker att jag inte bara går omkring här och tänker och skriver på svenska på arbetstid, utan att jag dessutom njuter av det.

Som om ingenting hade hänt, som om jag inte hade fattat att jag därmed riskerar att beröva min institution det vackra antal extrapoäng som en artikel publicerad i en internationell tidskrift skulle rendera. Allt enligt det s.k. ”kvalitetsbaserade resurstilldelningssystem” som med smärre variationer snart kommer att få en status jämförlig med Arkivmetern på svenska universitet och högskolor.

Quality never goes out of style, som man säger.

Svensk feministisk och genusvetenskaplig forskning har sedan länge, med några vägande franska undantag, varit starkt orienterad mot det anglo-amerikanska teorifältet. Därför ska man kanske inte vara förvånad över frånvaron av aktioner av civilt motstånd mot den än mer djupgående anglicisering som följer av universitetsvärldens helt öppna ställningstagande för att ”internationalisering” och ”excellens” i huvudsak innebär ”written in English”. Men jag tillåter mig ändå att efterlysa en kritisk och självreflexiv debatt. Vad försvinner – och vad kan vinnas – om man skiljer det intellektuella arbetsspråket från modersmålet? Vilka blir de teoretiska och forskningspolitiska följderna – och, inte mindre angeläget: vilka blir de genuspolitiska och geopolitiska kostnaderna?

Som jag ser det är den största förlusten – och tillika den största potentiella vinsten – sprickorna. I den vanliga svenska dialogen med engelskspråkiga teoretiker (som min artikel är ett bland många exempel på) är sprickbildningen mellan språkskarvarna egentligen fullt synlig för alla som vill se den. Om man väljer att göra en poäng av det, kan till och med glappen mellan de olika språkens rytm bli en del av textens metateoretiska samtal. Som jag har försökt göra här genom att ställa citat och exempel ur olika genrer, på svenska och på engelska, sida vid sida. Resultat blir en ”polyglott” dialog, där de infogade engelska citaten, på gott och ont, alstrar en friktion mot det svenska huvudspråket.

**Ömmande håll av länge sedan
brustna rotfästen mellan ord
och minne. Vi rör oss genom
en terräng som likt frizoner till
sjöss kallas internationell – och
friheten är lika villkorlig.**

Den policy som vissa förläggare och tidskriftsredaktioner rutinmässigt tillämpar om att citat på andra språk ska översättas, får emellertid ofta indirekt till följd att den typen av friktion slätas över så att språksprickorna illusoriskt tätas. En liknande effekt, fast från motsatt håll, uppstår ibland på konferenser och symposier i Sverige eller Skandinavien där engelska är konferensspråk. Det kan vara en sorgslutig upplevelse att åhöra tystnaden efter en

I det glappet vilar ett ännu oavgjort och demokratiskt "mellanrum", en möjlig mötesplats – som står i stort sett utforskad i våra kollektiva kunskapsrum.

infödd engelsktalande föreläsares framträdande i ett auditorium där minst 90 procent av deltagarna är skandinaver. När någon sedan repar mod att formulera en fråga, på mer eller mindre stelbent engelska, kan man nästan höra hur det rister i skarvarna. Små andlösa pauser uppstår när frågeställaren febrilt letar efter de ord hon egentligen vill använda i ett ordförråd som inte tillnärmelsevis är lika välfyllt som talarens. Inte sällan fyller då talaren hjälpsamt i språkkluckorna, som när en vuxen hjälper ett litet barn att skilja mellan bord och stol.

Mindre ofta, om ens någonsin, vågar någon lyfta fram det faktum att den engelska som växer fram i sådana situationer är ett utpräglat pidginspråk, en "broken

English", vackert krackelerad av hybridiserad yttranden och importerad metaforik. Den skevhet som på det viset helt manifest här bärgas i språket skulle mycket väl kunna ses som en åskådlig modell för hur "den signifikanta Annanheten", i Haraways mening, griper in i och öppnar ett glapp mellan tanke och ord. I det glappet vilar ett ännu oavgjort och demokratiskt "mellanrum", en möjlig mötesplats – som står i stort sett utforskad i våra kollektiva kunskapsrum. Kort sagt: en möjlighet till en ömsesidigt respektfull dialog kring (makt-)villkoren för kunskapsutbyte i ett forskarsamhälle som på ytan ter sig alltmer globaliserat och engelskt-enhetligt "internationaliserat", men som likväl genomkorsas av ett surrande myller av röster, språk, dialekter och sociolekter.

Ett överslätande av språksprickorna riskerar således indirekt även att reproducera föreställningen om en kulturell, etnisk och språklig homogenitet som står fjärran från den vardagsverklighet som idag präglar också den svenska universitetsvärlden – fast det sällan förs upp på dagordningarna. Den upplevelse av frustration över en kringskuren verbal räckvidd jag, som "non-native speaker", kan erfar på en engelskspråkig konferens ger därför också en utmärkt anledning till kritisk reflexion kring mitt eget kulturella privilegium. Att, med Gayatri C. Spivaks uppfordrande ord, ställa sig beredd att "unlearn one's privilege as one's loss" är en balansövning som bara alltför sällan praktiseras i svenska akademiska rum – feministiska eller andra. Som vit och etniskt svensk universitetslärare och forskare befinner jag mig i mitt dagliga arbete i en

mestadels oproblematiserad ”svenskhetens” och medelklassens normaliserade frizon, till förbluffande hög grad omgiven av kolleger med likartad bakgrund. Som kvinna på en humanistisk fakultet utgör jag inte heller något undantag. Den enda tydliga avvikelserna vilar, om än osynligt för andra (utom möjligen vid frackmiddagar när jag börjar fumla med gafflarna), i det faktum att jag är första-generationsakademiker, med rötter i arbetarklassen. Om ingen frågar mig var jag köpt min tröja passerar jag nog mestadels som ”normal”.

Jag menar att ett likartat försåtligt illusionstrick gömmer sig i strävandet mot utslätande av de egenheter och skevheter som präglar den ”broken English”, som blivit det akademiska gemensamhetspråket. Istället för att ta språksprickornas reflexionsutrymme i bruk, handlar översättning ofta helt bokstavligt om normalisering; om att passera och passa in. När svenskspråkiga forskare övergår till engelska som, med en allt vanligare eufemism, ”publiceringsspråk”, verkar fokus närmast per automatik förskjutas från stil till korrekthet. Men att behärska ett språk är ju aldrig någonsin bara en fråga om att kunna tala eller skriva korrekt. Språk är en historia, en vardag, ett rum som bär personlighetens avtryck; ett nätverk av minnen, känslor, upplevelser av vind i håret och smekningar på kinden. Därför är det lögn att tro att inget går förlorat av översättning. Texter och tal som strävar mot den felfrihet som bara professionella språkgranskare kan åstadkomma kan förvisso imponera. Men i all sin fläckfrihet blir de också märkligt tyngdlösa. Som vore de skrivna i ett lufttomt rum. Och hur vacker synen av 99 luftballonger som i glad heliumrysel tar sikte mot skyn än må vara så föredrar jag ett mer horisontellt och rotfast rörelsemönster. Där kraset känns och hörs.

Språk är en historia, en vardag, ett rum som bär personlighetens avtryck; ett nätverk av minnen, känslor, upplevelser av vind i håret och smekningar på kinden.

VIII: ”det demokratiska imperativets” vi

En av de vackraste och mest hoppingivande berättelser jag känner till om hur erkännandet av sprickorna, av glappen mellan språk- och erfarenhetsvärldar, kan alstra en helt ny förståelse av tidigare nästan uttröttade kulturella samförstånd finns i Azar Nafisis bok *Att läsa Lolita i Teheran*. I ayatollornas Iran under 1990-talet fick Nafisi mer eller mindre över en natt se sin verksamhet som universitetslärare i litteratur omvärderas från humanistisk bildningskunskap till subversiv propaganda. Med sin inriktning på europeisk och amerikansk romanhistoria blev hon plötsligt betraktad som en säkerhetsrisk, ett språkrör för västerländsk dekadens, och tvingades stundtals hålla sina lektioner under bevakning. Men hon framhärdat, och försöker utveckla pedagogiska metoder för att öppna romanernas

kunskapsvägar, snarare än att sätta ut nya vägspärrar. Ett särskilt minnesvärt, och för det här sammanhanget intressant, exempel är när hon arrangerar ett seminarium om Jane Austens *Stolthet och fördom* som en danslektion. Att se romanens komposition i termer av turerna i en dans – eller rättare: i termer av återkommande dissonanta brott mot dansens förutbestämda steg och krav på harmoniskt samförstånd – blev en nyckel till förståelse inte bara av Austens bok utan av själva romangenrens kanske märkvärdigaste drag. Nämligen dess funktion som ställföreträdande offentlighet, som demokratisk mötesplats. Nafisi skriver:

Austens förmåga att inom ramen för en sammanhållande struktur skapa en sådan mångfald av stämmor, så skilda röster och tonfall i relation och konfrontation är ett av de allra bästa exemplen på romanens demokratiska dimension. I Austens romaner finns det utrymme för motsatser som inte nödvändigtvis måste upphäva varandra för att finnas till. Där finns också utrymme för – inte bara utrymme för utan rentav behov av – självreflexion och självkritik. Den sortens reflexion leder till förändring. Vi behöver inget budskap, inget uttryckligt rop på mångfald, för att förstå vad som menades. Den enda vi behövde göra för att förstå romanens demokratiska imperativ var att läsa och uppskatta kakafonin av röster. Det var detta som gjorde Austen farlig.²⁶

Det ”demokratiska imperativet”, byggt på införlivande och inte utslätande eller förtigande av olikheter, ligger nära de tankegångar jag här har velat veckla ut som möjliga färdvägar för en öppnande och självreflexiv attityd också i diskussionen av vetenskapliga skrivsätt. En teoretisk artikel är inte en roman, men precis som romanen är den tillhörig en samtalande och, i lyckliga stunder, dialogisk genre. Ett teoretisk ståndpunktstagande är knappast möjligt att göra utan referenser till andra positioner och röster. Dessvärre är det betydligt vanligare att teoretiska texter anammar en konfrontationsretorik där motsatser drivs att ”upphäva varandra för att finnas till” än en demokratiskt polyfon estetik av det märke som Nafisi urskiljer i Austens roman.

I det ”demokratiska imperativets” hägn vill jag gärna tänka mig ett mångstämmigt snarare än samstämmigt feministiskt ”vi”. Ett intersubjektivt ”vi”, som inte hävdar sig genom att ställa filosofins kroppslösa ”Jag”-medvetande i centrum, utan erövrar sin röststyrka genom att situera och förkroppsliga jag-rösten i ett nätverk av andra röster. Och genom att nyttja de möjligheter till utforskande och samspråk som stilen medger. Oavsett genre är det där varje ny berättelse tar sin början. Stilen är textens känslolikt – trampdyna och klyvöppning mot världen.

Tass och fot och kras.

Noter

- 1 Joan Armatrading: "Show Some Emotion" från *Show Some Emotion*, Universal IMS 1977.
- 2 Susan Stanford Friedman: *Mappings. Feminism and the Cultural Geographies of Encounter*, Princeton University Press, New Jersey 1998, s. 154.
- 3 Anja Meulenbelt: *Skammen förbi: en personlig historia*, Wahlström&Widstrand, Stockholm 1977.
- 4 Billy Ehn & Orvar Löfgren: *Hur blir man klok på universitet?*, Studentlitteratur, Lund 2004, s. 161.
- 5 Citerat ur Scott McLemees intervju med Martha C. Nussbaum i "What Makes Martha Nussbaum Run? Her new book, like her career, mixes passion and intellect", *The Chronicle of Higher Education*, October 5, 2001.
- 6 Toril Moi: "'I am not a woman writer'. From feminist literary theory to feminist theory and back again", föredrag vid konferensen *Past Present Future. From Women's Studies to Post-Gender Research*, Umeå 14-17 juni 2007.
- 7 Suheir Hammad: "From the Margin to the Page" i *Word. On Being a [Woman] Writer*, ed. Jocelyn Burrell, New York 2004, p xi, xiv.
- 8 bell hooks: *Teaching to Transgress: Education as the Practice of Freedom*, Routledge, New York 1994, s. 135. Se även min artikel "'klädsel kavaj'? Reflexioner kring den svenska genusforskningens 'dress-code'" i *Svensk genusforskning i världen. Globala perspektiv i svensk genusforskning och svensk genusforskning i ett globalt perspektiv* (red. Anna Johansson), Nationella sekretariatet för genusforskning, Göteborg 2001.
- 9 bell hooks: *Allt om kärlek. Nya visioner* (2000), övers. Kerstin Wallin, Ordfront förlag, Stockholm 2004, s. 14.
- 10 Johan Asplund: *Avhandlingens språk-dräkt*, Korpen, Göteborg 2002.
- 11 För en fördjupad diskussion av relationen mellan det svenska 1970-talets "kvinno-bok" och "kvinnoroman" och den samtida kvinnovetenskapen se vidare Cristine Sarrimo: *När det personliga blev politiskt: 1970-talets kvinnliga bekännelse och självbiografi*, Brutus Östlings bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag 2000 och Maria Jönsson: *Som en byracka : självbiografi, estetik och politik i Agneta Klingspors författarskap*, h:ström - Text & kultur, Umeå 2006.
- 12 Sara Ahmed: *The Cultural Politics of Emotion*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2004, s. 170.
- 13 Ibid.
- 14 Ahmed, s. 198.
- 15 Jfr Ahmed, s. 202: "So 'just emotions' might be ones that work *with* rather than *over* the wounds that surface as traces of past injuries in the present."
- 16 Carina Listerborn: *Trygg stad: diskurser om kvinnors rädsla i forskning, policyutveckling och lokal praktik*, Chalmers Tekniska Högskola 2002, s. 252.
- 17 Första strofen ur Dorothy Parkers dikt "A Dream Lies Dead" ur samlingen *Sunset gun* (1928), här citerad ur *The Penguin Dorothy Parker*, Penguin Books 1987, s. 228.
- 18 Jfr Donna Haraway: *The Companion Species Manifesto. Dogs, People, and Significant Otherness*, Prickly Paradigm Press 2005, s. 3: "I offer dog-eaten props and half-trained arguments to reshape some stories I care about a great deal, as a scholar and as a person in my time and place."
- 19 Thomas Nydahl: "Agneta Klingspors jakt på ett liv i och bortom köttet. Ett essä-samtal om könets ensamhet och barndomens och vuxenblivandets förbannelse", *Ariel* 2003:5-6. Se vidare Jönsson 2006, s. 278.
- 20 Haraway 2005, s. 12.
- 21 Haraway 2005, s. 41.
- 22 Haraway 2005, s. 20: "fiction is in process and still at stake, not finished, still prone to falling afoul of facts, but also liable to showing something we do not yet know to be true, but will know."
- 23 En intressant, om än mer diskret framtonad, svensk variation på "dog writing"-

- temat, kan man ana i Maria Jönssons avhandling om Agneta Klingspors som fått den betecknande titeln *Som en byracka* (2006). Jönsson talar bl a om författarens frihetliga "byracke"-position kontra litteraturvetenskapens många knähundar – en tankebild som hon senare utvecklar i en essä om de personliga – och teoretiska – konsekvenserna av mötet och kollisionen mellan skönlitterärt och vetenskapligt skrivande. Se vidare Jönsson 2006, s. 23 och not 18, s. 308 samt "Byrackan vs knähunden" i *Genus och det akademiska skrivandets former* (red. Annelie Bränström Öhman & Mona Livholts), Studentlitteratur 2007.
- 24 Sara Lidman: "Före ordet" i *och trädet svarade*, Bonniers, Stockholm 1988, s. 8. Se även Annelie Bränström Öhman: "*kärlek! och någonting att skratta åt! dessutom*". *Sara Lidman och den kärleksfulla blicken*, Pang förlag, Säter 2008, s. 15f.
- 25 Forskningsarkivet/Handskriftavdelningen, Umeå universitetsbibliotek: Handskrift 52, "Författarinnan Sara Lidmans arkiv (1923-2004)", B:248, dagboksanteckning 17. 11 1992.
- 26 Azar Nafisi: *Att läsa Lolita i Teheran. Liv genom böcker* (2003), övers. Maria Ekman, Bonniers, Stockholm 2005, s. 316.

Nyckelord

Genus, emotioner, akademiskt skrivande, feministisk teori, stil, excellens, emancipatorisk.

Keywords

Gender, emotions, academic writing, feminist theory, style, excellence, emancipatory.

Summary

The article "Show some emotion!" invites the reader to a dog-walk through the leaking and cracked up theoretical and emotional landscape of contemporary feminist academic writing. It also pays a short visit to the (in Sweden) ongoing debate on the consequences of adapting to a so called "excellence culture", especially for critical feminist research in the humanities and social sciences. What is the cost for "passing"? And, due to the less debated requirements of "writing in English" as equivalent for "internationalisation": what is possibly gained – and what is lost in translation, from the inside-perspective of a "small" language/mother-tongue such as Swedish? Along the way, the dog-walking and talking of the text finds its inspiration both in theoretical and in literary texts. It tries to make use of a hybrid, "leaking" and experimental stylistic attitude, which strives to be both polyglot and polyphonic; both democratic and emancipatory in its effects on the reader.

Thus, the overall aim of the article is to explore and challenge the notion of academic writing and knowledge production as an rational, ungendered and unemotional activity. In addition to the so-called "surplus of knowing", that is said to be a gain for the individual researcher, the article argues that we also ought to pay attention to the unrecognized "emotional leakage" that occurs alongside in all intellectual work. In feminist and gender theory the emotional experiences of gendered power relations in academia have often been derived from personal

and psychological factors – instead of a plausible result of an emancipatory and anti-hierarchical epistemological claim.

The improductivity of the dichotomies between reason and emotions, as well as between academic and literary writing, is demonstrated, drawing on three “emotional leakage”- situations in the works of three pathbreaking feminist theorists: bell hooks, Sara Ahmed and Donna Haraway. hooks’ “passionate feminist politics”, Ahmed’s illuminating analysis of “the cultural politics of emotion” and Haraway’s daring challenge to use “dog writing” as a metonym for feminist writing, altogether highlights the importance of style as method and as a potentially emancipatory strategy.

Annelie Bränström Öhman

Institutionen för kultur- och medievetenskaper
och genusforskarskolan/centrum för genusstudier
Umeå universitet
901 87 Umeå
Annelie.Branstrom@littvet.umu.se